

Fosterforeldres egne barn – hvordan synes de det er å ha fostersøsken? Resultater fra en spørreundersøkelse (tittel)

Hvilke erfaringer har fosterforeldres egne barn med å ha fostersøsken, og hvilke forandringer har det ført til for dem i familien? Disse spørsmålene besvares på bakgrunn av en spørreundersøkelse til fosterforeldres egne barn i alderen 12-25 år (N=380). Sammenlignet med myndighetenes vektlegging av hvordan fosterbarna har det og hvordan de skal ivaretas på en best mulig måte i fosterfamilien, har fosterforeldrenes egne barn blitt viet mindre oppmerksomhet. Resultatene i denne studien viser at mange unge trives med å ha fostersøsken, andre ikke, men de fleste rapporterer om utfordringer. Særlig synes tid og oppmerksomhet fra foreldre å være en kritisk faktor. Mange etterlyser også bedre oppfølging og informasjon fra barnevernet. På bakgrunn av erfaringene til fosterforeldres egne barn diskuterer vi hvordan barneverntjenesten kan bidra for å bedre situasjonen.

Fosterforeldres egne barn, fostersøsken, barneverntjenesten

How do foster parents' own children experience having foster siblings and what kind of changes does fostering involve for them in the family? These questions are answered by analysing survey data from 380 young people between 12 - 25 years old. Compared to foster children less attention has been given to these children's experiences. This study shows that most, but not all, foster carers' own children have a good relationship with their foster siblings. However, nearly all also report challenges, like less time and attention from their parents and lack of involvement and information from the child welfare services. Based on the foster parents own children's' experiences we discuss how the child welfare services can assist in improving the situation.

Foster parents own children, foster siblings, child welfare services

Innledning (Underoverskrift)

Rundt 80 prosent av norske fosterforeldre har egne barn ((Ipsos, 2017). Å bli fosterhjem innebærer store endringer for familien. Når et nytt barn flytter inn endres balansen

i de etablerte relasjonene i familien og det må reetableres en nye samhandlingsmønstre der familiebandene får en ny karakter (Thompson, McPherson, & Marsland, 2016; Watson & Jones, 2002). For barn av fosterforeldre kan disse endringene medføre til dels store endringer både når det gjelder deres plass i familien og hvilken rolle de skal innta (Birch, 2016).

Fosterfamilien er både et privat og et offentlig hjem med tilskrevne omsorgsoppgaver, og barn av fosterforeldre kan forstå seg selv som del av fosterhjemsoppdraget (Njøs & Seim, 2019). Fosterforeldrenes egne barn er viktige i fosterhjemsoppdraget som «med-oppdragere» i den forstand at de ofte er delaktige i fosterbarnets utvikling, mestring og trivsel (A. Falch-Eriksen, 2018). Studier både fra Norge (Heggdalsvik, 2007; Knutsen, 2013; Njøs & Seim, 2019) og andre land (Höjer, 2004, 2007; Höjer, Sebba, & Luke, 2013; Nordenfors, 2016; Targowska, Cavazzi, & Lund, 2016) viser at barnevernet primært forholder seg til fosterforeldrene og vier lite oppmerksomhet til barn som bor i familie. Ifølge Njøs & Seim (2019; 10) kan en konsekvens bli at barnevernstjenesten overser den betydningen fosterforeldrenes egne barn har i familiens daglige liv, og at tjenestene ikke anerkjenner barnas rett til å bli hørt og involvert i beslutninger som vedrører dere egen oppvekst.

Analysene i denne foreliggende artikkelen baserer seg på den første norske kvantitative undersøkelsen rettet mot fosterforeldres egne barn. Det overordnede målet med artikkelen er å gi innsikt i disse barna og unges erfaringer og synspunkter på det å ha fostersøsken og hvilke endringer det å få fostersøsken har medført for dem som familiemedlemmer. Med dette som utgangspunkt vil vi til slutt i artikkelen diskutere faktorer som synes å være viktig for at fosterforeldres egne barn skal etablere en god relasjon til fostersøsken.

Tilbudet til fosterforeldres egne barn (avsnittstittel)

Det statlige barnevernet, Barne- ungdoms- og familieetaten (Bufetat) har ansvar for rekruttering og formidling av fosterhjem. Fosterhjemstjenesten i Bufetat har ansvar for at fosterforeldre får nødvendig generell opplæring og veiledning før og etter fosterhjems plassering. Barnevernstjenesten i kommunen har på sin side ansvar for individuell oppfølging og veiledning av de kommunale fosterhjemmene. Opplæringsprogrammet PRIDE (Parenting Resources for Information, Development and Education) utgjør kjernen i Bufetat´s tilbud til blivende og etablerte fosterforeldre (Stefansen & Hansen, 2014). På grunn av økt oppmerksomhet om fosterforeldres egne barns behov for forberedelse til å bli fosterhjem og for oppfølging i etterkant, ble det i 2012-2013 utviklet en «familiesamling» i PRIDE-

grunnopplæring for potensielle fosterforeldre. I tillegg skal et av hjemmebesøkene i opplæringen inkludere en samtale med fosterforeldrenes egne barn. Målsettingen er å involvere barna så tidlig som mulig i prosessen, og dermed også bidra til å forberede dem på den forestående oppgaven.

TIDLIGERE FORSKNING (underoverskrift)

Tidligere studier rettet mot fosterforeldre har vist at barnas trivsel og erfaringer i relasjonen til fostersøsken har betydning for stabilitet i fosterhjems plasseringen og at hensynet til egne barn er den hyppigst oppgitte grunnen til at fosterforeldre vurderer å si opp avtalen med barnevernet (Backe-Hansen, Havik, & Grønningsæter, 2013; Havik, 2007). En grunn kan være mangler i oppfølgingen av fosterforeldres egne barn fra barneverntjenesten. Thompson and McPherson (2011) finner i sine studier at barn av fosterforeldre ofte blir dårlig forberedt på hva det å få et fostersøsken kan innebære og at forventningene ofte ikke stemmer med det de erfarer. Andre studier viser at barna ikke blir fulgt opp av barneverntjenesten og at den rollen de spiller i familien ikke anerkjennes (Sutton & Stack, 2013; Twigg & Swan, 2007; Watson & Jones, 2002; Williams, 2017). Det å ikke bli involvert kan medføre en opplevelse av maktesløshet og bidra til at forholdet til fostersøsken vanskeliggjøres (Birch, 2016).

På den annen side viser studier at fosterforeldres egne barn ofte har et ganske godt forhold til sine fostersøsken (Höjer, 2007). Det å ha noen å være sammen med, være til hjelp og føle stolthet fordi familien hjelper barn som trenger det, samt å tilegne seg kunnskap, etiske verdier og bedret evne til å ta andres perspektiv, ble fremhevet som positive sider ved det å ha fostersøsken (Höjer & Nordenfors, 2004; Nordenfors, 2016). Samtidig rapporterte mange om utfordrende sider ved det å ha fostersøsken, da særlig det å få mindre tid og oppmerksomhet fra foreldrene (Höjer & Nordenfors, 2006; Pugh, 1996; Serbinski, 2017), og det å måtte dele plass og ting med fostersøsken (Höjer et al., 2013). Blant jevnaldrende er sjalusi og konflikter heller ikke uvanlig (Twigg & Swan, 2007).

Når det gjelder alder, antas det at eldre barn har bedre forutsetninger enn yngre til å dele foreldrene sine uten å bli sjalu, og til å forstå og håndtere avvikende samspillsmønstre hos fostersøsken. Jevnt over finner forskning at det er lettere å håndtere slike utfordringer jo større aldersforskjellen er mellom fosterforeldres egne barn og fosterbarnet, og når fosterbarnet er yngst (Birch, 2016; Sutton & Stack, 2013; Thompson et al., 2016). Twigg and Swan (2007) argumenterer for at jo nærmere barna er i alder dess mer øker sjansen for økt grad av konfliktnivå med sjalusi og rivalisering f.eks. om deling av foreldre, venner og leker.

Alderen på fosterforeldrenes egne barn antas derfor å ha betydning for barnas evne til å håndtere de utfordringene det innebærer å bo med fostersøsken.

TEORETISK TILNÆRMING (underoverskrift)

I studien tar vi utgangspunkt i barns perspektiv, hvilket i denne sammenheng innebærer å undersøke hva barn og unge selv mener om å ha fostersøsken og om de endringene det å bli fosterfamilie har medført. Barn og unge anerkjennes slik sett som eksperter på sine egne erfaringer, som individer med egne synspunkter og handlingsevne, og som er i stand til å uttrykke egne preferanser og gjøre informerte valg (Brannen, Heptinstall, & Bhopal, 2000; Raineri, Calcaterra, & Folgheraiter, 2018). Det vil si å ta utgangspunkt i barn og unge som refleksive og handlende individer som påvirker og påvirkes av relasjoner i familien, de er aktive deltakere (Njøs & Seim, 2019). Videre innebærer det å se dem som med-opdragere og aktører i fosterhjemsoppdraget. Ifølge Knutsen (2014) ser fosterforeldres egne barn seg som foreldrenes støttespillere i fosterhjemsoppdraget, og det å være fosterhjem som et fellesprosjekt. Fordi det å bli fosterfamilie vil berøre hele familien, må fosterforeldres egne barn også involveres og lyttes til.

Anerkjennelsen av barn som subjekter med selvstendige rettigheter gjelder alle barn, og er nedfelt i Barnekonvensjonen (Art. 12.2) og Grunnloven (§104). Å anerkjenne fosterforeldres egne barn som viktige medspillere og som individer som også må tas hensyn til innebærer å anerkjenne at de relasjonene som oppstår mellom dem og fostersøsken er viktig for hvordan fosterhjemsoppdraget utvikler seg. Mange vil oppleve en søskenlignende relasjon (Höjer, 2007), samtidig som foreldrenes plikter overfor egne barn og fosterbarn er forskjellige. For eksempel når foreldrene utfører praktiske oppgaver så regnes dette som en del av foreldrenes forpliktelse overfor egne barn, mens daglig omsorg for fosterbarn utføres på oppdrag fra barneverntjenesten (NOU, 2018). Dette innebærer at barna kan stilles overfor ulike krav, samtidig som oppdragelsen av fosterbarn skjer i dialog mellom foreldrene og en tredje instans. Hvordan denne dialogen foregår og hvordan fosterforeldrenes egne barn involveres kan ha betydning for den relasjonen som etableres mellom dem og fosterbarna (Falch-Eriksen & Backe-Hansen, 2018).

DATA OG METODE (underoverskrift)

Denne artikkelen er basert på data fra en spørreundersøkelse rettet mot barn av fosterforeldre i alderen 12-25 år (N=382) som ble gjennomført våren 2019. Ett viktig mål med

undersøkelsen var å framskaffe kunnskap om hvordan fosterforeldrenes egne barn påvirkes av fosterhjemsoppdraget og opplever relasjonen til sitt/sine fostersøsken. Spørreundersøkelsen inngår i et større forskningsprosjekt finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). Det overordnede målet er å framskaffe kunnskap om hvordan familiesituasjonen og relasjoner påvirkes av fosterhjemsoppdraget, hvilke utfordringer fosterfamilien som helhet erfarer og hvilke behov familien har for oppfølging og opplæring. I tillegg til en spørreundersøkelse til fosterforeldres egne barn omfatter prosjektet en spørreundersøkelse til fosterforeldre, samt intervjuer med sentrale informanter i Bufetat/fosterhjemtjenesten, med fosterforeldre og med 15 barn/unge. Som del av datainnsamlingen har vi også deltatt på kurskvelder for fremtidige fosterforeldre og deres barn (PRIDE- grunnkurs). Som del av prosjektet er det skrevet en kunnskapsoppsummering (Falch-Eriksen, 2018). Spørreundersøkelsen til hhv. foreldre og deres egne barn inneholder derfor flere overlappende spørsmålstillinger, og er utarbeidet på grunnlag av informantintervjuene.

Datagrunnlag og utforming av spørreundersøkelsen (avsnittstittel)

Spørreundersøkelsen til fosterforeldrenes egne barn ble sendt via en lenke i e-post til barnas foreldre, med forespørsel om deltakelse i studien. Mailene inneholdt lenker til to spørreskjemaer: ett skjema som foreldrene (oppdragstaker) kunne besvare, og ett skjema som deres egne barn (fra fylte 12 år) kunne besvare, alene eller sammen med foresatte. For å gi foreldrene et godt grunnlag for å vurdere om egne barn skulle delta, la vi ved et dokument «forhåndsvisning» der de kunne se hvilke spørsmål vi stilte til barna. I tilfelle deres egne barn var flyttet hjemmefra kunne e-posten med lenken videresendes.

E-postadressene ble innhentet fra Bufetat sitt sentrale register over fosterhjem (Rapport IFRS-02 - Kontaktinformasjon for fosterhjem). Registeret inneholder aktive og avsluttede fosterhjem av ulike kategorier; både kommunale fosterhjem (med og uten forsterkning) og statlige beredskaps- og familiehjem, samt oversikt over folk som hadde meldt sin interesse, eller som ikke var godkjent. Fordi registeret inneholder flere statusvariabler som ikke kan filtreres bort, var det ikke mulig å skille ut e-postadresser som kun omfattet gruppen fosterforeldre med egne barn. Dette medførte at forespørselen om deltakelse ble sendt til samtlige e-postadresser i registeret, og et langt større antall personer enn de som var målgruppen for vår undersøkelse. Av den grunn har det ikke vært mulig å beregne svarprosent for denne spørreundersøkelsen.

Barnas spørreskjema består av 26 spørsmål og påstander med faste svaralternativer, samt ett åpent kommentarfelt på slutten som ga barna mulighet til å skrive mer utfyllende om

det de var opptatt av. I tillegg til bakgrunnsopplysninger (alder, kjønn, antall søsken/fostersøsken ol), dekker spørreskjemaet følgende temaer: - graden av deltakelse i beslutninger (valg og ønsker angående fostersøsken), - barnas rolle som medhjelpere underveis i fosterhjemoppdraget og spørsmål om hva slags relasjon de hadde til sine fostersøsken (positive og negative erfaringer). Sentrale spørsmål som stilles er hvilke utfordringer og endringer det medførte å bo sammen med fostersøsken, og hvilke behov barna hadde for informasjon, støtte og oppfølging underveis.

Dataene fra spørreundersøkelsen er registrert i statistikkprogrammet SPSS, og presentert som resultater i form av tabeller og figurer med hhv. univariate og bivariate fordelinger. For å undersøke hvorvidt sammenheng mellom ulike variabler har vi benyttet statistiske korrelasjonsanalyser (Pearsons r) og signifikanstester med signifikansnivå på 0.05 (også noen ganger referert til som en klar sammenheng). Den interne svarprosenten er jevnt over høy på de fleste av spørsmålene. Enkelte spørsmål i skjemaet er kun rettet til de respondentene i utvalget som svarer bekreftende på et foregående spørsmål, noe som vil gi lavere antall svar (N).

Tekstkommentarene (i alt 99) er kodet manuelt etter temaer. I kommentarfeltet gir barn og unge uttrykk for både negative og positive erfaringer med hvordan det har vært å ha fostersøsken og bli en fosterfamilie. En gjennomgang viser at kommentarene er skrevet av gutter og jenter i alle aldre. 66 av kommentarene omhandler relasjonene til fostersøsken; halvparten ($n=32$) omhandler negative og 26 kommentarer omhandler positive erfaringer, åtte omhandler både positive og negative erfaringer. 41 kommentarer omhandler behovet for mer informasjon, kurs/samlinger og hjelp og støtte til familien og de unge fra barneverntjenesten. I artikkelen brukes enkelte av kommentarene som illustrasjon og utdyping til svarene i spørreundersøkelsen.

Om utvalget 'Fosterforeldrenes egne barn' (avsnittstittel)

De 380 respondentene er nokså jevnt fordelt på alle aldersgrupper, fra 12 til 25 år. Av de som har svart er 65 prosent jenter og 35 prosent gutter. De fleste, om lag ni av ti, har ett eller flere egne søsken (i tillegg til fostersøsken). 62 prosent bodde sammen med sine foreldre, mens 38 prosent hadde flyttet hjemmefra.

På undersøkelsestidspunktet oppga 56 prosent av de bodde sammen med ett fostersøsken ($n=213$), 11 prosent ($n=42$) bodde sammen med to eller flere fostersøsken, mens 33 prosent ($n=125$) hadde flyttet hjemmefra.

Tabell 1

Som vi ser av tabellen er majoriteten av respondentene eldre enn sine fostersøsken. De fleste (78%) var eldre enn fem år når de fikk fostersøsken, og 23 prosent ($n=87$) var eldre enn 15 år. Både barnas egen alder og aldersforskjeller er benyttet som avhengige bakgrunnsvariabler i analysene, i tillegg til kjønn. Når det gjelder alder har vi inndelt respondentene ($N=380$) i tre aldersgrupper: 12-14 år (23%), 15-17 år (22 %) og 18 år og eldre (55 %).

Etikk (avsnittstittel)

Prosjektet er tilrådd av Norsk senter for forskningsdata. Data fra spørreundersøkelsen kan ikke spores tilbake til respondentene. Foreldrene har hatt mulighet til å se på spørsmålene i forkant av forespørselen til sine barn om de vil delta, foreldrene hadde derfor mulighet til å følge opp egne barn etter at de hadde besvart undersøkelsen. Undersøkelsen har gitt fosterforeldres egne barn mulighet til å gi uttrykk for sine erfaringer, noe flere har bemerket i kommentarene, som en skriver: *Etter 3 år i fosterfamilie er dette første gang jeg får tilbud om å gi tilbakemelding uten flere personer til stede.*

RESULTATER (underoverskrift)

Vi vil i det følgende presentere resultatene med utgangspunkt i spørsmålene om deres synspunkter på det å ha fostersøsken og hvilke endringer det å få fostersøsken har medført for dem. Deretter vil resultatene fra spørsmålene om medvirkning og oppfølging fra barneverntjenesten presenteres.

De fleste har et godt forhold til fostersøsken (avsnittstittel)

Figur 1

Nesten alle respondentene er enige (66%) eller litt enige (25%) i at de har et godt forhold til sitt fostersøsken, og over halvparten opplever også fostersøskenet som sitt eget søsken. Veldig mange (79%) synes også det har blitt mer livlig hjemme etter at de fikk fostersøsken (fig. 1). Analysene viser at disse tre utsagnene er positivt og klart korrelert (hhv. $r.=0,564$, $0,595$ og $0,544$). Analysene viser at jenter jevnt over er mer positive enn gutter, og at aldersgruppen 12-14 år er mest positive, mens aldersgruppen 15-17 år i større grad er uenig i de tre utsagnene. Videre viser analysene at de som er eldre enn sine fostersøsken har et mer positivt forhold til dem, enn de som er yngre og jevngamle med sitt fostersøsken.

Som en skriver:

Jeg, min søster og våre fostersøstre er veldig jevnaldrende. Da de flyttet inn hos oss var vi alle tenåringer. Dere kan kanskje tenke dere selv, 4 tenåringsjenter under samme tak. Nå når vi alle har blitt 6-7 år eldre og vi har flyttet hver for oss. Forholdet mellom alle 4 er nå mye bedre, både søsken og fostersøsken

Som vi ser av figur 1, er det relativt få som ønsker at fostersøskenet skal flytte. De som har en dårlig relasjon (63%) ønsker dette langt oftere enn de som har en god relasjon (8%), og de som er jevngamle med fostersøsken eller har flere fostersøsken svarer oftere at de er enige eller litt enige i at fostersøsken skal flytte.

Endringer som følge av å få fostersøsken(avsnittstittel)

Fosterbarn har ofte vonde og annerledes oppveksterfaringer som de bringer med seg inn i fosterfamilien (Blindheim, 2012). Fordi familiens egne tidligere praksiser ikke er tilpasset fosterbarnet og den nye familiekonstellasjonen, kan det bli nødvendig med innføring av nye regler og familierutiner (Falch-Eriksen, 2018). Endringer som fosterforeldrenes egne barn opplever kan handle om å få flere oppgaver og økt ansvar hjemme eller for fostersøsken, økt krav om å ta hensyn, at familien må holde seg mer for seg selv, at de må dele tid og oppmerksomhet fra foreldrene med fostersøsken, og de kan oppleve økt konfliktnivå.

Figur 2

På spørsmål om barn og unge har fått *mer ansvar og oppgaver hjemme* som følge av å få fostersøsken, svarer 54 prosent (N=380) at de er enige eller litt enige i dette (fig.2), dette gjelder både gutter og jenter. Analysene viser ingen sammenheng mellom det å ha en positiv relasjon til fostersøsken og å oppleve at man har fått mer ansvar og oppgaver hjemme. En bekymring i litteraturen handler om at fosterforeldres egne barn tar på seg eller opplever å få for stort *ansvar for fostersøsken* (se Falck-Eriksen 2018:26). Våre resultater peker i retning av at det er svært få som opplever å få *for mye ansvar* for fostersøsken (se figur 2). Nærmere analyser viser er imidlertid at de som svarte at de hadde fått *for mye ansvar* for fostersøsken oftere svarte at de også hadde fått flere oppgaver hjemme og flere regler å forholde seg til (ikke vist i figur). Opplevelsen av å få mye ansvar kan derfor handle om også andre endringene som det å få fostersøsken medfører.

På spørsmål til barn og unge om de har lært å ta mer hensyn til andre etter at de fikk fostersøsken så svarer 69 prosent (N=379) at de har det (fig.2), dette gjelder både det gutter og

jenter. Det å lære seg å ta hensyn er i utgangspunktet noe som vurderes positivt, og er noe som kan bidra til økt toleranse og empati (Pugh, 1996; Twigg & Swan, 2007). I kommentarene i skjema er det også flere som trekker frem hvordan det å ha fostersøsken har vært positivt for deres egen utvikling:

Jeg er utrolig takknemlig for det valget mor og far gjorde når de sa ja til å bli fosterforeldre. Jeg har vokst utrolig mye på det, og jeg har i tillegg fått sjans til å få to nye søsken som jeg er veldig glad i, og som jeg ikke ville vært foruten.

Analysene viser at det er en positiv sammenheng mellom det å ha et godt forhold til fostersøsken og det ha lært å ta mer hensyn ($r = 0,224$). På den annen side er det også mange som kommenterer hvordan de tar hensyn og tilsetter egne behov fordi fostersøsken trenger mer enn dem, og av hensyn til foreldrene som de synes har nok å stri med. Som en skriver:

Jeg og min bror avlastet og tok ansvar for å la våre foreldre slappe av og fordi vi kunne se når de nesten sprakk av irritasjoner og problemer

Å påta seg et fosterhjemsoppdrag medfører at familien må bruke tid og oppmerksomhet på å hjelpe fosterbarnet til å tilpasse seg (Berrick & Skivenes, 2012, s 1961). Dette vil ofte medføre at familien i perioder i større grad må gjøre ting sammen som familie. Av figur 2 ser vi at 57 prosent av fosterforeldrenes egne barn synes at de gjør flere hyggelige ting sammen etter at fosterbarnet flyttet inn. Korrelasjonsanalyser viser at det er en klar positiv sammenheng ($r = 0,331$) mellom det å ha et godt forhold til fostersøsken og det at familien gjør flere hyggelige ting sammen.

En mer utfordrende side med det å få fostersøsken er at barn og unge kan oppleve at de får mindre tid og oppmerksomhet fra foreldrene. Som vi ser av figur 2, så svarer halvparten at de synes dette kan være vanskelig. Analyser viser imidlertid at de som har et godt forhold til fostersøsken synes det er mindre problematisk å dele foreldrenes tid og oppmerksomhet med dem, sammenlignet med de som har en mindre god relasjon. Det er imidlertid ikke mulig å si hvilken vei påvirkningen går; hvorvidt en dårlig relasjon i utgangspunktet bidra til at noen opplever det som vanskelig å dele foreldrenes tid og oppmerksomhet med fostersøsken, eller om mindre tid og oppmerksomhet fører til at de får en dårligere relasjon til fostersøsken.

I kommentarene er det flere som skriver om hvordan det kan ta tid å venne seg til, eller akseptere at man får mindre oppmerksomhet fra foreldrene, samtidig som det å etablere en god relasjon til fostersøsken tar tid. Flere uttrykker forståelse for at foreldrene i mange tilfeller er nødt til å kanalisere tid og oppmerksomhet over på fosterbarna, samtidig som flere påpeker viktigheten av at foreldre også setter av tid med dem. Hvis foreldre setter av nok alenetid med egne barn kan det lette prosessen med å godta et nytt medlem inn i familien, som det går frem av denne kommentaren:

Det er utrolig fint å ha fostersøsken, men det tar tid. Det kan føles som man har besøk i opptil flere år, og man klarer ikke skikkelig å slappe av når man har besøk - dette kan derfor være slitsomt. Det var derfor viktig for meg at mamma og pappa tok seg tid til å henge med meg alene, og at de skapte smutthull der jeg kunne slappe av alene sammen med dem.

En annen endring som kan oppleves som utfordrende for barn av fosterforeldre er økt konfliktnivå i hjemmet (Thompson et al., 2016, s 57). På spørsmålet om det har blitt mer krangling i hjemmet så svarer 55 prosent bekreftende (N=380), og dette gjelder alle aldersgrupper. Av kommentarene går det frem at eldre barn av fosterforeldre, hvorav mange har flyttet hjemmefra, opplever krangling mellom foreldrene og fosterbarnet som utfordrende og en stor belastning. Flere skriver at de opplever det å komme hjem på besøk som slitsomt på grunn av krangling, både mellom fosterbarnet og foreldrene og mellom dem og fosterbarnet. Flere uttrykker at de unngår eller minimaliserer besøkene hjem til foreldrene, på grunn av fostersøskens oppførsel.

Det å oppleve at hjemmet blir arena for mer krangling synes å ha sammenheng med andre dimensjoner ved relasjonen til foreldrene. Analysene viser en klar sammenheng ($p = 0,001$) mellom de som svarer at de opplever at det blir mer krangling hjemme og de som svarer at de opplever å ha mindre tid sammen med foreldrene ($r.=0,434$), som synes det er vanskelig å dele foreldrenes tid og oppmerksomhet med fostersøsken ($r.=0,398$), og at de ikke gjør hyggelige ting sammen ($r.=0,350$). Flere av kommentarene handler om hvordan fosterbarna oppfører seg i hjemmet og mot foreldrene, og at kranglingen varer over tid, noe som synes å oppleves som spesielt problematisk, en skriver:

Det har vært en god del problemer med å ha fostersøsken, men det som er verst er nok all kranglinga. Det er om lekser, spilletid, venner og egentlig alt. Det har vært veldig

mye skriking, roping, smelling av dører. Det sliter vi fortsatt med. Mine foreldre klarer ikke alltid snakke med han på en ordentlig måte uten at de krangler.

På spørsmål om de krangler med fostersøsken så svarer 50 prosent (N=191) at de krangler med fostersøsken veldig ofte (10%) eller noen ganger (40%). Kranglene dreier seg om at fostersøsken tar eller låner tingene deres og at de går inn på rommet deres uten lov (fig.3), men det flest oppgir at de krangler med fostersøskenet om er at de ikke hører på foreldrene (55%) og at de sier stygge ting (53%).

Figur 3

De som oftest oppgir at de krangler er aldersgruppen 12-14 år (76%) og de som er jevnaldrende med sine fostersøsken (66%).

Bekymringer for fostersøsken (avsnittstittel)

I undersøkelsen stilte vi spørsmål til barn og unge om de var bekymret for sine fostersøsken.

Figur 4.

Resultatene viser at åtte av ti svarer at de ofte eller noen ganger er bekymret for sine fostersøsken. Det flest bekymrer seg for (40%) er at fostersøsken skal bli ertet eller mobbet på skolen eller i fritiden, det er særlig aldersgruppen 15-17 år som er bekymret for dette (fig.4). I aldersgruppen 18 år og eldre er det flest som uttrykker bekymring for at fosterbarnet skal true eller skade noen i familien, skade seg selv eller ruse seg. En av fire er bekymret for at fostersøskenet plutselig må flytte, men aldersgruppen 12-14 år er mest bekymret for dette (34%).

Fosterforeldrenes egne barn vil som oftest få et visst innblikk i hvorfor fostersøskenet måtte plasseres i fosterhjem, da gjerne fra foreldrene, men de kan også få slike opplysninger fra fostersøsken. Noen ganger kunne det å få innsyn i slike opplysninger være vanskelig å forholde seg til (Pugh, 1996, Spears og Cross, 2003). 30 prosent (N=379) svarer at de synes det er vanskelig å høre fostersøsken fortelle om vonde opplevelser, og analysene viser at det er denne gruppen som er mest bekymret for sine fostersøsken ($p=.000$).

Hvis barn og unge er bekymret er det viktig å kunne dele bekymringen med noen, fortrinnsvis med foreldrene. Den kunnskapen barn av fosterforeldre får om sine fostersøsken er konfidensiell, i den forstand at de ikke skal dele denne kunnskapen med utenforstående, de bør primært snakke med sine foreldre (Sundt, 2016). Det flere forskere peker på som en fare er at barn og unge også bekymrer seg for foreldrene med hensyn til de utfordringene de står overfor (Höjer, 2004; Watson & Jones, 2002), og derfor ønsker å beskytte foreldrene ved å ikke dele egne bekymringer med dem (Thompson & McPherson, 2011). Våre data viser er at det å ikke skulle fortelle det de får vite til andre utenom familien, oppleves som problematisk av relativt mange (36%, N= 380) uavhengig av alder. I en slik situasjon kan de ha behov for å drøfte problemet med voksne, og kanskje andre enn foreldrene, samtidig som de kan være usikre på hvem de kan snakke med, som det går frem av denne kommentaren:

Savne og å vite TYDELIG hva en skal gjøre når fostersøsken betror seg til meg og forteller informasjon som vil være til hjelp i behandling/hjelp til han eller henne, og ber meg love dem å ikke fortelle det til noen. Og når de er i fare for å gjøre noe dumt/farlig/ulovlig.

Vi stilte barna og de unge spørsmål om de har noen å snakke med når de opplever vanskeligheter i relasjon til fostersøsken. Som det fremgår av tabell 2, har 78 prosent ($n=295$) noen å snakke med, og flest oppgir at de snakker med mor (83%). Kun 7 prosent oppgir at de snakker med kontaktperson i barnevernet

Tabell 2

Som i andre studier (se også Höjer, 2007, Twigg & Swan, 2007) viser kommentarer at en del velger å støtte seg til andre enn foreldrene, fordi de opplever at foreldrene har mer enn nok av utfordringer knyttet til fosterhjemsoppdraget. Søsken går igjen som viktige støttespillere i denne sammenheng, som denne kommentaren eksemplifiserer:

Mitt fostersøsken har alltid vært samtaleemnet og hatt all oppmerksomheten. Jeg og min bror har måtte tatt vare på oss selv, og har aldri klaget til våre foreldre fordi de har hatt nok på sine skuldre.

22 prosent ($n=81$), svarer at de som *ikke* har noen å snakke med, og analyser viser at disse i større grad er bekymret for sine fostersøsken. Disse resultatene samsvarer med funn fra

tidligere studier som finner at mange behandler vanskelige relasjoner til fostersøsken alene (Höjer, 2007, Twigg & Swan, 2007).

Medvirkning og oppfølging fra barneverntjenesten av fosterforeldres egne barn
(avsnittstittel)

Fordi fosterhjemsoppdrag vil i stor grad angå fosterforeldrenes barn, skal barnevernet snakke med fosterforeldrenes egne barn forut for avgjørelsen om å godkjenne fosterhjemmet, og tillegge barnets synspunkter vekt i samsvar med alder og modenhet (Barnekonvensjonen, 1989, artikkel 12). Barnas innstilling til fosterhjemsoppdraget vil ofte avhenge av informasjonen de mottar, og forståelsene de utvikler i samspill med andre barn eller voksne de møter i rekrutteringsprosessen, da primært på PRIDE-kurs. Barnas deltakelse kan vurderes ut fra hvorvidt barnet deltok eller ikke i beslutningsprosessen, og i hvilken grad barnets synspunkter blir vektlagt (Ulvik, 2014).

63 prosent svarer at de fikk være med å bestemme om familien skulle ta imot fosterbarn (N= 379). Bare 12 prosent svarer nei på dette, mens 25 prosent svarer at de var for unge eller ikke husker om de ble spurt..

På spørsmål om de hadde snakket med noen i barnevern- eller fosterhjemstjenesten i forbindelse med plassering, så svarte 58 prosent (N=379) ja. Det er flere i den yngste aldersgruppen (12-14 år) enn i den eldste (18 år og eldre) som har snakket med noen i tjenesten.

Blant dem som *ikke* hadde snakket med noen i tjenestene før eller etter plassering ($n=122$), svarer litt over halvparten at de heller ikke hadde noe ønske om det, 30 prosent svarer ja, og 17 prosent svarer vet ikke. *Ja* og *vet ikke* gruppen utgjør derfor til sammen 47 prosent av underutvalget, og kan innebære at de enten har et erkjent eller uerkjent behov for å snakke med barnevernstjenesten, slik en uttrykker det:

Eg har hatt foreldre som alltid har hatt tid og plass til meg. Det var ikkje noko eg sakna då, men eg ser i ettertid at det hadde vore fint om nokon frå til dømes barneverntenesta spurte meg om korleis det gjekk og der eg fekk sei mi meining. For som søsken har ein svært mange kjensler knytta til fostersøsken som kan kjennast forbudt og for min del var den "forstå seg på" haldninga veldig slitsam. Det å vera

fostersøsken var til tider eit stort offer og dette skulle eg gjerne ha fått anerkjenning for.

I alt 41 av 99 tekstkommentarer i spørreskjemaet omhandler manglende tilbud eller oppfølging fra barneverntjenesten. Noen forteller at de aldri har snakket med noen i tjenesten, eller at saksbehandlere aldri har snakket med dem på hjemmebesøk. Andre skriver at de snakket med noen før og i forbindelse med plassering, men ikke etterpå. Flere barn skriver at de har opplevd brudd i plasseringen, og at de i den sammenheng savnet at barneverntjenesten kunne snakket med dem og forklart hvorfor fostersøskenet måtte flytte, og hvorfor de ikke kan ha videre kontakt. Andre skriver at de har kunnskap som barneverntjenesten burde være interessert i. I spørreskjema stilte vi spørsmål til barna og de unge om de har savnet å få vite mer om grunnen til at fostersøskenet måtte flytte i fosterhjem, og 31 prosent svarte ja (N=379). Som nevnt svarer 22 prosent at de ikke har noen å snakke med hvis de opplever vansker i relasjon til fostersøsken. I tillegg til at de oftere er bekymret for sine fostersøsken, er det flere i denne gruppen sammenlignet med de som har noen å snakke med, som svarer at de ønsker å snakke med noen fra barnevernet eller fosterhjemstjenesten. Som det fremgår av ovennevnte sitat, vil oppmerksomhet fra barnevernstjenesten, i tillegg til å gi råd og informasjon, kunne bidra til at barn og unge opplever å bli anerkjent som viktige aktører i fosterhjemsoppdraget (Backe-Hansen, 2018).

Deltakelse på kurs eller samlinger for å møte andre i samme situasjon (undertittel)

Kun 30 prosent av barna og de unge oppgir at de har deltatt på kurs og samlinger for fosterforeldres egne barn ($n=114$). På et flervalgsspørsmål til de som har deltatt (N=107) om hva de synes om kurset eller samlingene de har deltatt på, svarer over halvparten (56%) at de fikk større kunnskap om hvordan andre fosterfamilier har det, mens 46 prosent svarer også at de fikk større forståelse for fosterbarns situasjon, og en tredjedel svarer at de lærte at det kan være vanskelig å ha fostersøsken.

Gjennom kommentarene fremgår det at flere etterlyser kurs og samlinger. Det vil si et sted hvor de kan treffe andre i samme situasjon som forstår hvordan de har det, og hvor de kan komme i dialog med folk i barnevernet som kan hjelpe dem med det de lurer på. Det som går frem av kommentarene er at dette kan dreie seg om behovet for å forstå fostersøskens atferd, men også ønsket om å gjøre det beste for fostersøskenet:

Jeg ser hvordan min fosterbror sliter med vanlig oppførsel. Jeg prøver å hjelpe. Men, blir ganske oppgitt. Syns det burde være egne møter eller kurs for fostersøsken. Sånn at vi kan lære mer om hva som er lurt å gjøre og si og sånn

Noen har vært på kurs, men har et ønske om flere kurs etter hvert som tiden går og de erfarer nye utfordringer. Det flere peker på er betydningen av informasjon og kunnskap for å forstå hva det å få fostersøsken går ut på, for å få en bedre forståelse for egne reaksjoner, og for å kunne møte fostersøskenet på en god måte og være en støtte i familien.

DISKUSJON OG KONKLUSJONER (underoverskrift)

Et viktig budskap fra denne studien er at de fleste av fosterforeldres egne barn har et relativt godt forhold til sine fostersøsken, og over halvparten oppgir å ha et søskenlignende forhold til sitt fostersøsken. Studien viser dessuten at utfordringsbildet er noe forskjellig for ulike aldersgrupper. I tråd med tidligere studier (Sutton & Stack, 2013; Thompson et al., 2016) finner vi at de som er eldre enn sine fostersøsken har et bedre forhold til sine fostersøsken enn de som er yngre eller jevngamle. Jevnaldrende opplever at det har blitt mer krangling i familien og at de selv krangler mer med fostersøsken. Dette kan handle om at jevnaldrende blir mer oppmerksom på ulikebehandling, noe som kan medføre rivalisering og sjalusi (Twigg & Swan, 2007). En grunn til at fosterforeldre vurderer å si opp fosterhjemsavtalen er hvis deres egne barn opplever at belastningen blir for stor (Backe-Hansen et al., 2013). Selv om jevnaldrende ikke opplever det å ha fosterøsken som positivt, så vil det ikke nødvendigvis innebære en risiko å plassere fosterbarn i hjem med jevnaldrende. En annen tilnærming er å se at denne gruppen kan ha behov for voksne som regulerer samværet mellom dem og fostersøsken, for eksempel ved å være ekstra påpasselig med å ikke behandle dem ulikt. Det å oppleve ulikebehandling, har vist seg å kunne medføre negative søskenrelasjoner også blant biologiske søsken som er like i alder. (Smetana, Campione-Barr, & Metzger, 2006). Et forhold som man bør være ekstra oppmerksom på med hensyn til aldersforskjell er imidlertid fosterbarnets problembelastning.

Det å være midt i tenårene (15-17 år) synes å være en særlig vanskelig periode å ha fostersøsken. Dette kan skyldes at dette er en periode kjennetegnet av endringer i identitetsformasjon (Topolewska-Siedzik & Cieciuch, 2018), og der unge kjemper med grensedragning mellom egen identitet og relasjoner til andre. Hva som byr på ekstra store utfordringer i denne aldersgruppen må undersøkes nærmere, da våre data ikke kan si om dette handler om unge som nylig har fått fostersøsken eller om det er spesielle utfordringer som

oppstår når fosterforeldrenes egen barn kommer midt i tenårene. Studier av vanlige søskenforhold viser til at det er tidlig og midt i tenårene at konfliktene er størst, og at konfliktene avtar etter hvert som de blir eldre (Smetana et al., 2006; Steinberg & Morris, 2001)..

Mange fosterbarn har vanskelige oppveksterfaringer som ofte krever stor innsats fra fosterforeldrene. Når foreldrenes egne barn flytter ut vil de som fosterforeldre ha mulighet til å fullt ut konsentrere seg om fosterbarnet og dets behov. Det våre funn indikerer er at også unge voksne kan oppleve det å få fostersøsken som problematisk, også etter at de har flyttet hjemmefra. Tidligere studier har viet lite oppmerksomhet til voksne barn av fosterforeldre, en grunn til dette er muligens en antakelse om at voksne barn er selvstendige og uavhengige av foreldrene. Samtidig har studier de senere år vist at relasjonen mellom foreldre og barn fortsetter å være viktig, både emosjonelt og økonomiske gjennom hele livet, selv om relasjonen endrer seg over tid (Brannen et al., 2000; Herlofson, 2013).

Disse funnene tyder på at det er et behov at barneverntjenesten snakker med foreldrene om hvordan deres barn, uavhengig av alder, kan reagere og gi råd hvis det trengs. Det synes også å være behov for at barneverntjenesten er i løpende dialog med og informerer fosterforeldres egne barn. Som Sandvik (2002) påpeker: jo mer fosterforeldrenes egne barn vet og forstår, desto enklere er det for dem å forholde seg til fostersøskenet. Ved å oppleve at de blir involvert både praktisk og i form av å være informert kan opplevelse av maktesløshet i situasjonen unngås, noe som vil minske den belastningen de kan oppleve med å ha fostersøsken (Birch, 2016). Voksne barn vil dessuten kunne være aktive støttespillere og modne avlaster for foreldre i fosterhjemsoppdraget. Slik sett er det sterke argumenter for at barneverntjenesten er i dialog med og inkluderer fosterforelders barn, også etter at de har fylt 18 år.

Medvirkning i form av å bli involvert i beslutningen om å bli fosterhjem, snakke med og tilgang til støtte fra barnverntjenesten eller andre barn og unge med tilsvarende erfaringer, er viktig for fosterforeldres egne barn. Noe overraskende fant vi at blant de som svarte at de hadde medvirket så var det både barn og unge som oppga å ha et godt forhold og et mindre godt forhold til fostersøsken. Det er derfor ikke slik at det å bli involvert i beslutningen, eller å snakke med noen som har erfaring, i seg selv bidrar til et godt fostersøskenforhold. Samtidig som Backe-Hansen (2018) gjør oppmerksom på viktigheten av medvirkning under hele plasseringstiden, og særlig når det gjelder beslutninger som tas i familien da fosterbarna medvirker ut fra en annen kontekst enn egne barn.

Studier av vanlige søskenforhold viser at forskjellsbehandling kan medføre at unge responderer med å definere seg som annerledes og finner sine egne interesseområder (Smetana et al., 2006). For fosterforeldres egne barn kan det å definere seg som mentor eller hjelper være en alternativ mestringsstrategi. En måte å involvere barna på er å signalisere at de har en viktig rolle i fosterhjemsoppdraget. Som resultatene i denne studien viser så er det å ha en god relasjon til fostersøsken assosiert med det å oppleve at man får ansvar, forutsatt at de ikke opplever å få for mye ansvar. Å bli tildelt ansvar kan føre til at barn og unge også lærer å ta hensyn, noe resultatene også viser er assosiert med et positivt forhold til fostersøsken. Det vil si at selv om de synes det er vanskelig å dele foreldrenes tid og oppmerksomhet med fostersøsken så kan de utvikle et godt forhold til dem, hvis de samtidig får ansvar og har lært å ta hensyn. En forklaring på dette kan være at denne typen involvering gir fosterforeldres barn en reell opplevelse av å være involvert og foreldrenes støttespillere (Knutsen, 2014).

I likhet med tidligere forskning så finner vi at selv om fosterforeldres egne barn opplever at fosterhjemsoppdraget går på bekostning av den tiden og oppmerksomheten de får fra foreldrene, så har mange samtidig forståelse for at fosterbarn krever mer av foreldrene (Höjer and Nordenfors 2006, Younes & Harp, 2007). I en studie av søsken til barn med funksjonsnedsettelse finner Haukeland, Fjermestad, Mossige, and Vatne (2015) at når familien gjør hyggelige aktiviteter sammen så øker deres mestringsopplevelse og de opplever personlig vekst gjennom erfaringene de får med søsknene sine. Det kan derfor være at når hele fosterfamilien gjør hyggelige ting sammen så bidrar dette til at fosterforeldrenes egne barn ikke opplever at fostersøsken bidrar til å forringe relasjonene mellom dem og foreldrene, selv om de på daglig basis får mindre tid og oppmerksomhet. Når hele familien gjør hyggelige sammen vil relasjonene mellom søsken styrkes og de etablerer felles referanser og blir kjent med hverandre.

Samtidig kan det å akseptere at man får mindre tid og oppmerksomhet fra foreldrene ta tid, og det er viktig at foreldrene også setter av «kvalitetstid» med egne barn. Betydningen av å sette av tid og rom til egne barn og ivareta deres særinteresser understrekes i råd som gis til fosterforeldre (Bunkholdt, 2017, s 200). I en studie om fosterforeldres erfaringer med hvordan oppdraget påvirker familien og deres egne barn finner X & Y (2020)¹ at mange etterlyser bedre avlastningsordninger, det vil si ordninger som ivaretar alle familiens medlemmer, inklusive fosterbarna.

¹ Publikasjon fra dette prosjektet om foreldres erfaringer med å bli fosterfamilie

I anbefalinger om hvordan fosterforeldres egne barn best kan ivaretas legges ansvaret ofte på foreldrene: de skal sette av tid, forberede barna på mulige utfordringer, hjelpe barna med konfliktløsninger og ta opp vanskelige ting som oppstår underveis (Bunkholdt, 2017, s 200; Sundt, 2016, s 453-466). Empati og forståelse fra foreldre er viktig for å opprettholde en trygg foreldre-barn relasjon, men det er ikke alltid tilstrekkelig. Denne studien finner, i likhet med andre (Birch, 2016; Falch-Eriksen, 2018), at de unge ikke alltid ønsker å snakke med foreldrene om vanskelige følelser og erfaringer med fostersøsken. Grunner til dette kan være at de ønsker å beskytte foreldrene mot ytterligere stress og bekymringer, eller at fosterbarnet har fortalt ting de ikke vil at søsken skal fortelle videre. Birch (2016) viser også til studier som finner at barn av fosterforeldre ikke forteller foreldrene sine om negative følelser de har, fordi de er redd foreldrene kan reagere negativt og at det kan ødelegge for fosterhjemsoppdraget. Som det går frem, særlig gjennom kommentarene i denne studien, er det relativt mange som etterlyser en mer aktiv rolle fra barnevernets side, mht. å få realistisk informasjon før plassering, men også gjennom å snakke med dem underveis i oppdragsperioden. De som har opplevd at fostersøsken måtte flytte skriver at de har savnet oppfølging i form av samtale med barneverntjeneste, både før og etter bruddet. De som har møtt andre som har fostersøsken er stort sett positive til dette (Proba, 2019), men ønsker i tillegg å være i dialog med ansatte i barneverntjenesten. Barneverntjenesten er derfor et viktig supplement til foreldrene, både fordi det er temaer barna og ungdommene ikke opplever at de kan snakke med foreldrene om, og fordi det er temaer tjenestene har bedre kunnskap om.

Litteratur

- Backe-Hansen, E. (2018). Formal and Everyday Participation in Foster Families: A Challenge? In A. Falch-Eriksen & E. Backe-Hansen (Eds.), *Human Rights in Child Protection : Implications for Professional Practice and Policy* (Vol. 1, pp. 227-244): Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1007/978-3-319-94800-3_12
- Backe-Hansen, E., Havik, T., & Grønningsæter, A. B. (2013). *Fosterhjem for barns behov* (Vol. 13). Oslo: NOVA.
- Berrick, J. D., & Skivenes, M. (2012). Dimensions of high quality foster care: Parenting Plus☆. *Children and Youth Services Review*, 34(9), 1956-1965.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.05.026>
- Birch, E. (2016). "You help children and they move on... but it changes everything": Stress, coping and enjoyment of fostering among sons and daughters of foster carers. Cardiff University,
<http://orca.cf.ac.uk/id/eprint/95144>
- Blindheim, A. (2012). *Ettervirkninger av traumatiserende hendelser i barndom og oppvekst. I NOU 2012;5: Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. Oslo: Departementenes informasjonsforvaltning.
- Brannen, J., Heptinstall, E., & Bhopal, K. (2000). *Connecting Children. Care and family life in later childhood* (1 ed.). London & New York: Routledge Falmer.
- Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid. Fra rekruttering til tilbakeføring* (Vol. 4). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Falch-Eriksen, A. (2018). *Barn av fosterforeldre. Hva sier forskning?* Oslo: NOVA notat 3/18
- Falch-Eriksen, A., & Backe-Hansen, E. (2018). *Human Rights in Child Protection : Implications for Professional Practice and Policy*(1st ed. 2018. ed.).
<https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-94800-3>
- Haukeland, Y. B., Fjermestad, K. W., Mossige, S., & Vatne, T. M. (2015). Emotional Experiences Among Siblings of Children With Rare Disorders. *Journal of Pediatric Psychology*, 40(7), 712-720. doi:10.1093/jpepsy/jsv022
- Havik, T. (2007). *Slik fosterforeldre ser det II*. Retrieved from Bergen:
- Heggdalsvik, K. I. (2007). *Fosterforeldrenes egne barn: en studie av hvordan fosterforeldrenes egne barn opplever det å vokse opp med fosterbarn*. (Master). NYNU, Trondheim.
- Herlofson, K. (2013). *Generasjonsbånd. Kvinner og menns familierelasjoner i aldrende samfunn*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Höjer, I. (2004). What happens in the foster family? A study of fostering relationships in Sweden. *Adoption & Fostering*, 28(1), 38-48.
- Höjer, I. (2007). Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child & Family Social Work*, 12(1), 73-83. doi:10.1111/j.1365-2206.2006.00447.x
- Höjer, I., & Nordenfors, M. (2004). Living with foster siblings-what impact has fostering on the biological children of foster carers. *Residential Care: Horizons for the New Century*, Aldershot, Ashgate.
- Höjer, I., & Nordenfors, M. (2006). Att leva med fostersyskon. *Att leva med fostersyskon*.
- Höjer, I., Sebba, J., & Luke, N. (2013). The impact of fostering on foster carers' children. *An international literature review. Rees Centre for Research in Fostering and Education. University of Oxford*.
- Ipsos. (2017). *Fosterhjemsundersøkelsen 2016/2017*. Retrieved from
- Knutsen, J. M. (2013). *De små hjelperne?: en kulturpsykologisk studie av fosterforeldrenes barn*. Universitetet i Nordland,
- Knutsen, J. M. (2014). De navnløse hjelperne – om selvoppfatningen til barn av fosterforeldre. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 91(1), 20-30
http://www.idunn.no/tnb/2014/01/de_navnløse_hjelperne_-_om_selvoppfatningen_til_barn_av_fos

- Njøs, B. M., & Seim, S. (2019). Biological children as participants in foster families. *Nordic Social Work Research, 9*(2), 160-171. doi:10.1080/2156857X.2018.1465843
- Nordenfors, M. (2016). Children's participation in foster care placements. *European Journal of Social Work, 19*(6), 856-870. doi:10.1080/13691457.2015.1084493
- NOU. (2018). *Trygge rammer for fosterhjem*. Oslo: Departementets sikkerhets- og serviceorganisasjon <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2018-18/id2622734/?ch=1>
- Proba. (2019). *Kurs for oss som har fostersøskene -En evaluering av forberedelse- og oppfølgingstilbud til barn som er fostersøskene*. Rapport 2019-7
- Pugh, G. (1996). Seen but not heard? Addressing the needs of children who foster. *Adoption & Fostering, 20*(1), 35-41.
- Raineri, M. L., Calcaterra, V., & Folgheraiter, F. (2018). "We are caregivers, too": Foster siblings' difficulties, strengths, and needs for support. *Child & Family Social Work, 23*(4), 625-632. doi:10.1111/cfs.12453
- Sandvik, H. (2002). Egne barn i fosterhjem. *Fosterhjemskontakt, 8*.
- Serbinski, S. (2017). Growing up with foster siblings: Exploring the impacts of fostering on the children of foster parents. *Qualitative Social Work, 16*(1), 131-149. doi:10.1177/1473325015599247
- Smetana, J. G., Campione-Barr, N., & Metzger, A. (2006). Adolescent Development in Interpersonal and Societal Contexts. *Annual Review of Psychology, 57*(1), 255-284. doi:10.1146/annurev.psych.57.102904.190124
- Stefansen, K., & Hansen, T. (2014). *En god forberedelse til å bli fosterforeldre. Evaluering av opplæringsprogrammet PRIDE*. Oslo: NOVA rapport 3/14
- Steinberg, L., & Morris, A. S. (2001). Adolescent Development. *Annual Review of Psychology, 52*(1), 83-110. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.83
- Sundt, H. (2016). *Fosterhjemshåndboka* (7 ed.). Oslo: Kommuneforlaget.
- Sutton, L., & Stack, N. (2013). Hearing quiet voices: Biological children's experiences of fostering. *British Journal of Social Work, 43*(3), 596-612S.
- Targowska, A., Cavazzi, T., & Lund, S. (2016). Fostering together—The why and how of involving and supporting biological children of foster carers. *Children Australia, 41*(1), 29-38. doi: 10.1017/cha.2015.17
- Thompson, H., & McPherson, S. (2011). The experience of living with a foster sibling, as described by the birth children of foster carers: A thematic analysis of the literature. *Adoption & Fostering, 35*(2), 49-60.
- Thompson, H., McPherson, S., & Marsland, L. (2016). 'Am I damaging my own family?': Relational changes between foster carers and their birth children. *Clinical child psychology and psychiatry, 21*(1), 48-65. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1359104514554310>
- Topolewska-Siedzik, E., & Ciecuch, J. (2018). Trajectories of Identity Formation Modes and Their Personality Context in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 47*(4), 775-792. doi: 10.1007/s10964-018-0824-7
- Twigg, R., & Swan, T. (2007). Inside the foster family: what research tells us about the experience of foster carers' children. *Adoption & Fostering, 31*(4), 49-61.
- Ulvik, O. S. (2014). Å utforske barns deltakelse i hverdagslivet : metodologiske refleksjoner. In (pp. 56-74). Oslo: Universitetsforl. 2014.
- Watson, A., & Jones, D. (2002). The impact of fostering on foster carers' own children. *Adoption & Fostering, 26*(1), 49-55.
- Williams, D. (2017). Recognising Birth Children as Social Actors in the Foster-Care Process: Retrospective Accounts from Biological Children of Foster-Carers in Ireland. *British Journal of Social Work, 47*(5), 1394-1410. doi:10.1093/bjsw/bcw100
- Younes, M. N., & Harp, M. (2007). Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare, 84*(4), 21-40.

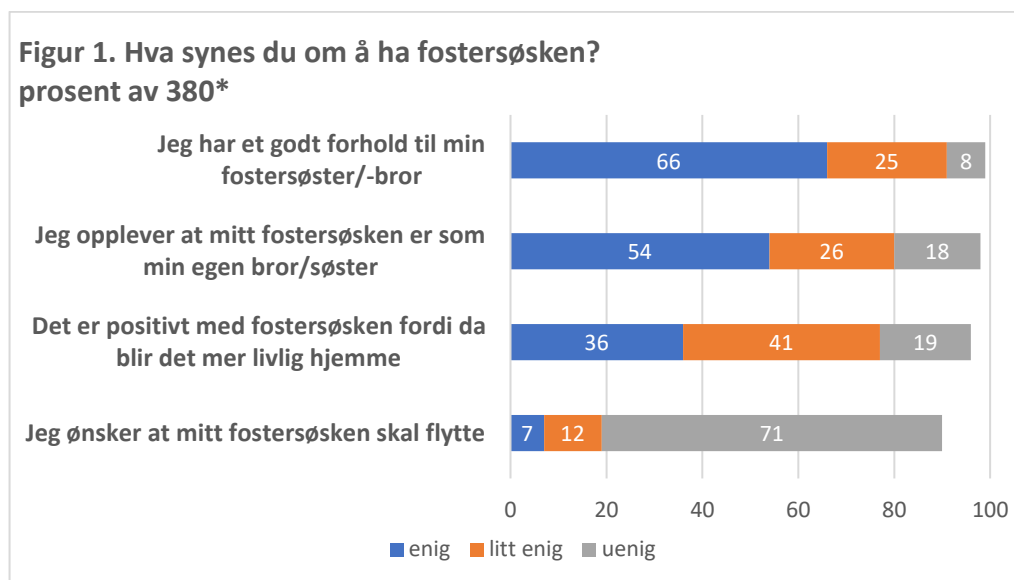
Tabeller og figurer. Fosterforeldres egne barn – hvordan synes de det er å ha fostersøsken? (tittel)

Tabell 1

Tabell 1. Aldersforskjeller mellom barn av fosterforeldre og deres fostersøsken (prosent og antall, N=380)

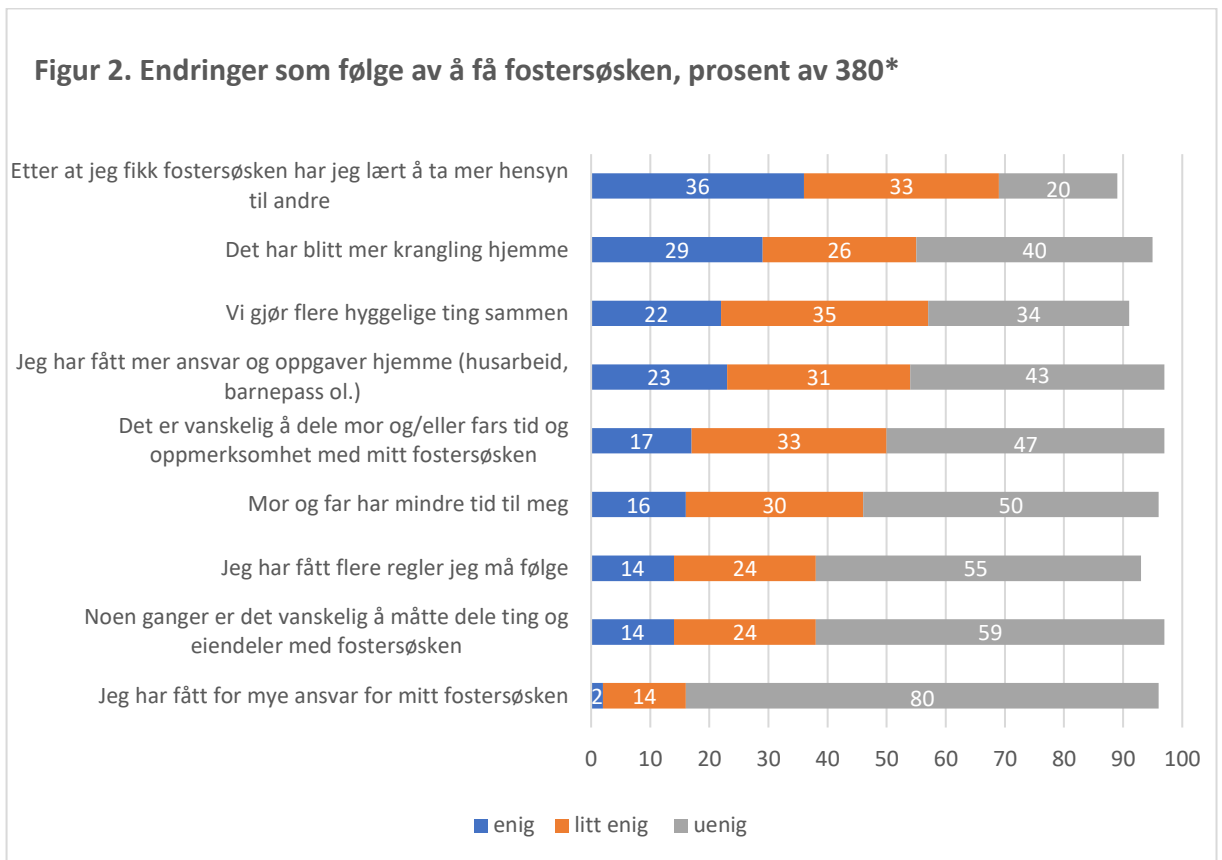
Eldre enn fostersøsken	80 % (303)
Yngre enn fostersøsken	7 % (26)
Jevngammel	5 % (21)
Har både eldre og yngre fostersøsken	8 % (30)

Figur1

* Antall svar (N) varierer fra 377 til 380. Svar alternativet «vet ikke» er ikke vist i figuren.

figur 2

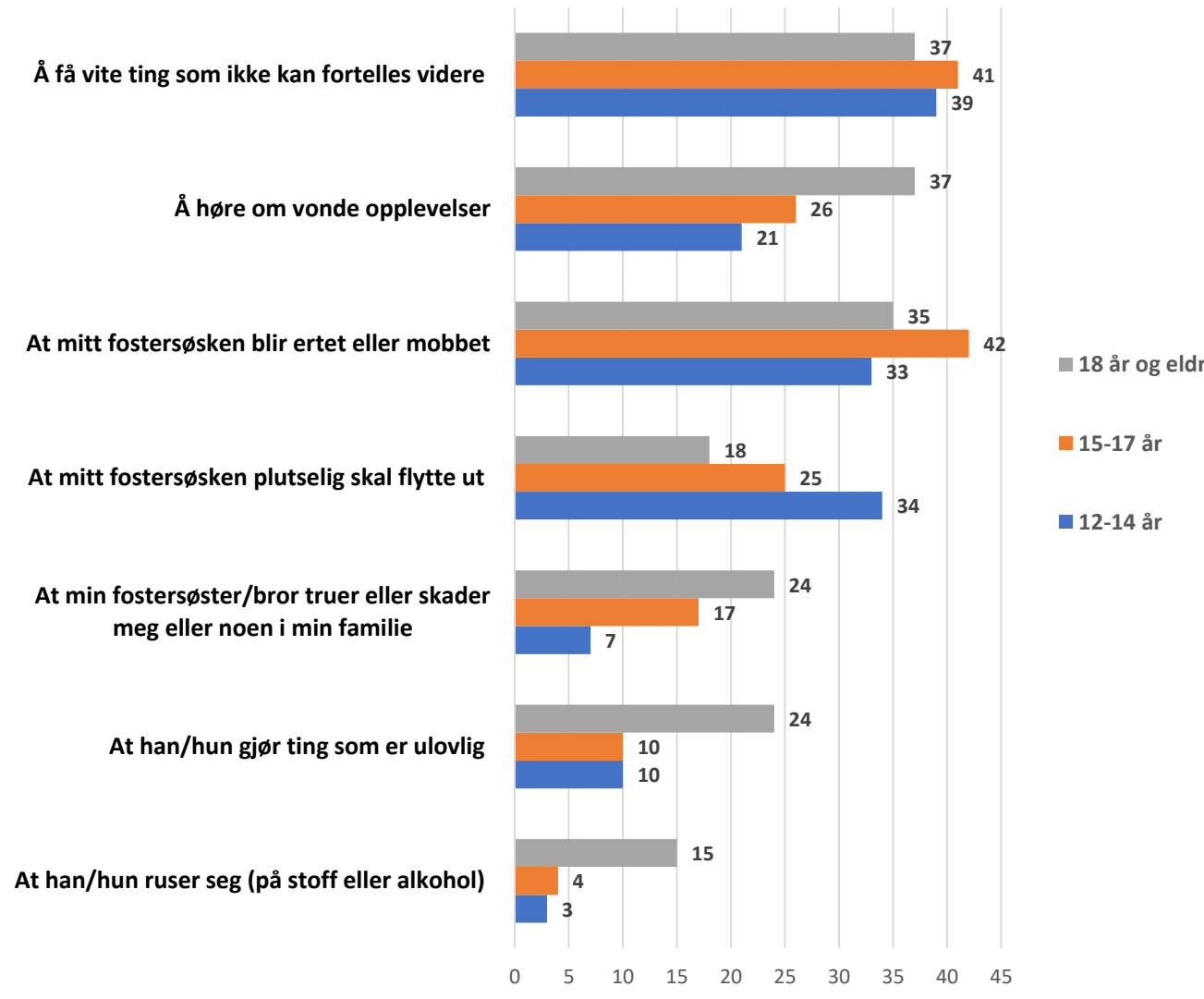
*: Antall svar (N) varierer fra 377 til 380. Svar alternativet 'vet ikke' er ikke vist i figuren.

Figur 3

Figur 4

Figur 4. Barnas bekymringer knyttet til det å ha fostersøsken (N=368).
55 prosent = 18 år og eldre, 22 prosent = 15–17 år, 23 prosent = 12–14 år

Tabell 2

Hvem snakker du med hvis du opplever vanskeligheter i relasjon til fostersøsken? prosent av 295	
Mor	83 %
Far	58 %
Søsken	45 %
Besteforeldre, onkel/tante eller andre slektninger	23 %
Venner	48 %
Helsesøster eller lærer på skolen	9 %
Kontaktperson i barnevernet	7 %
Andre barn/ungdommer som har fostersøsken	4 %
Jeg har ikke hatt behov for det	23 %
N	295

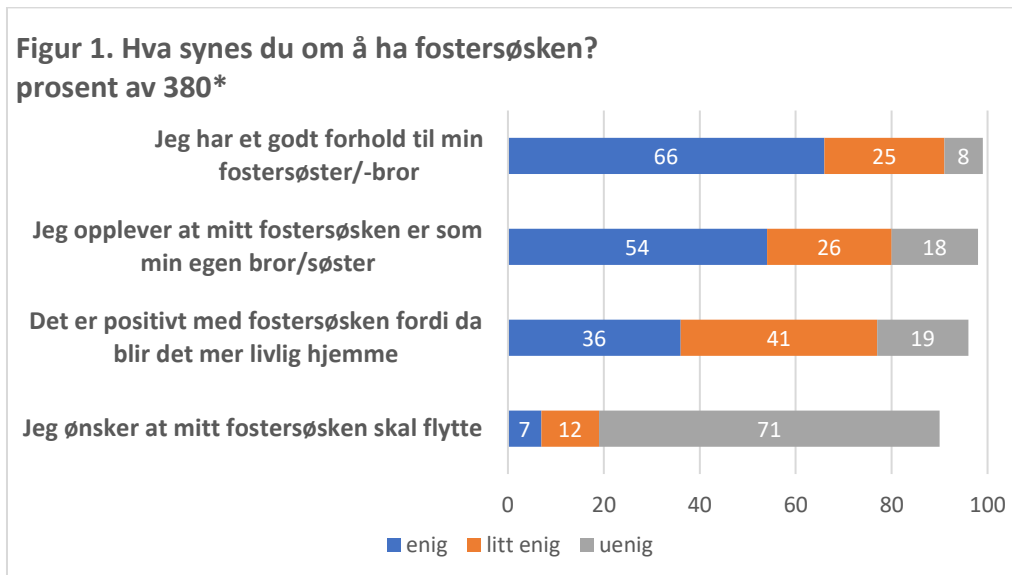
Fosterforeldres egne barn – hvordan synes de det er å ha fostersøsken? (tittel)

Tabell 1

Tabell 1. Aldersforskjeller mellom barn av fosterforeldre og deres fostersøsken (prosent og antall, N=380)

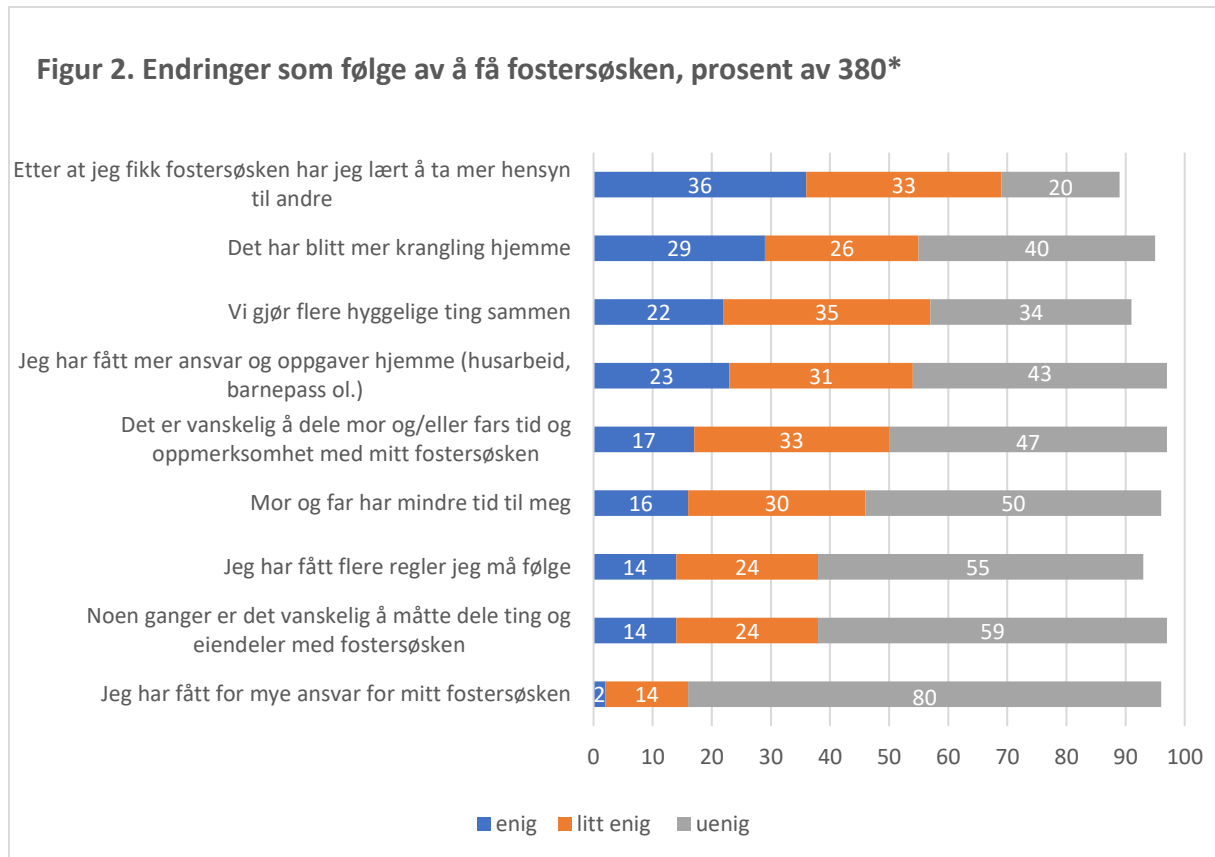
Eldre enn fostersøsken	80 % (303)
Yngre enn fostersøsken	7 % (26)
Jevngammel	5 % (21)
Har både eldre og yngre fostersøsken	8 % (30)

Figur1

* Antall svar (N) varierer fra 377 til 380. Svar alternativet «vet ikke» er ikke vist i figuren.

figur 2

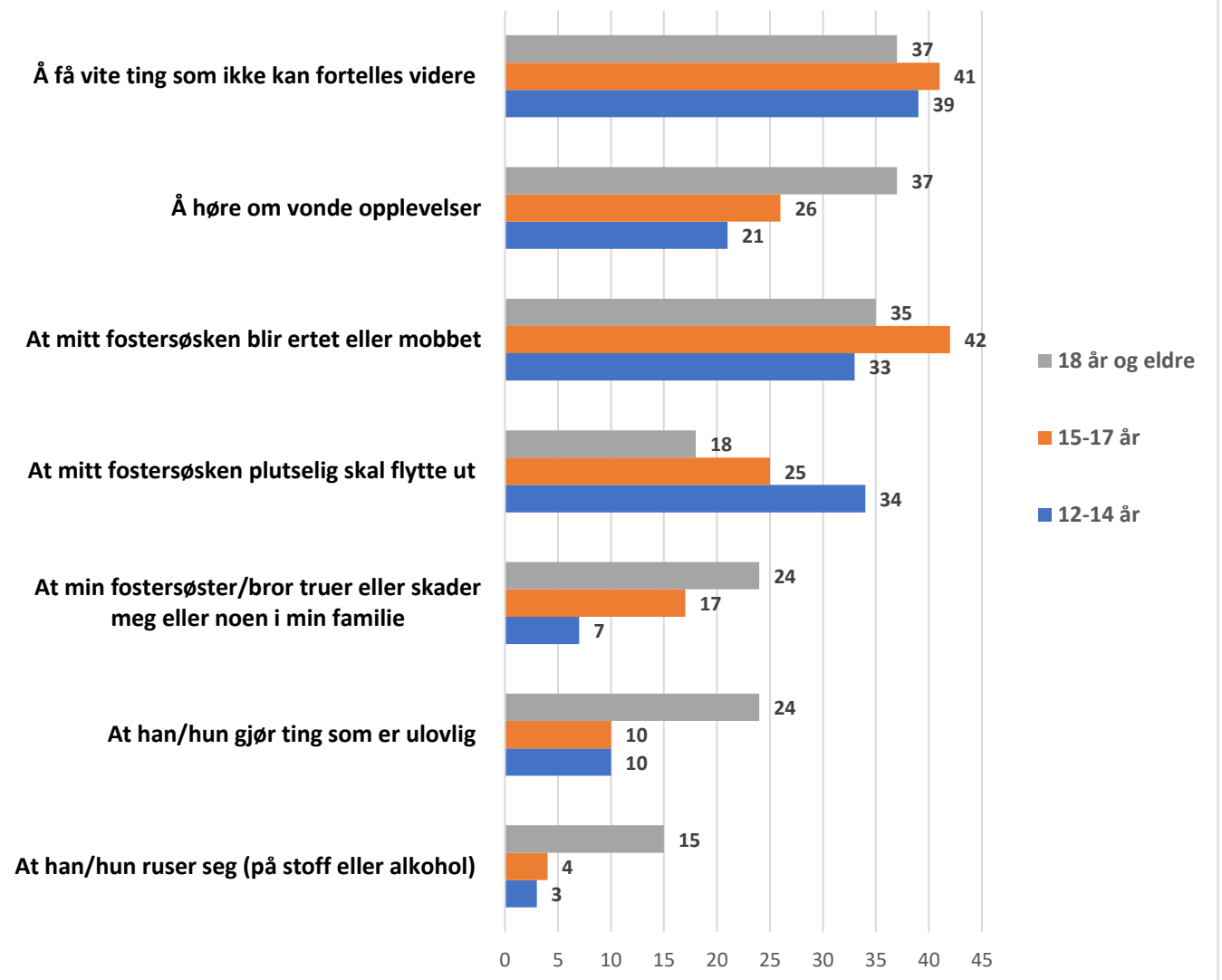
*: Antall svar (N) varierer fra 377 til 380. Svar alternativet 'vet ikke' er ikke vist i figuren.

Figur 3

Figur 4

Figur 4. Barnas bekymringer knyttet til det å ha fostersøsken (N=368).
55 prosent = 18 år og eldre, 22 prosent = 15–17 år, 23 prosent = 12–14 år

Tabell 2

Hvem snakker du med hvis du opplever vanskeligheter i relasjon til fostersøsken? prosent av 295	
Mor	83 %
Far	58 %
Søsken	45 %
Besteforeldre, onkel/tante eller andre slektninger	23 %
Venner	48 %
Helsesøster eller lærer på skolen	9 %
Kontaktperson i barnevernet	7 %
Andre barn/ungdommer som har fostersøsken	4 %
Jeg har ikke hatt behov for det	23 %
N	295